

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja Haridusteaduskond
Klassiõpetaja õppekava

Triin Vaiksoo

KOOLIVÄGIVALLA NING KIUSAMISE ENNETAMISELE JA
VÄHENDAMISELE SUUNATUD TEGEVUSED EESTI KOOLIDE
DOKUMENTIDES

magistritöö

Juhendaja: Kristiina Tropp
Läbiv pealkiri: Vägivalla ennetamine koolides

Tartu 2010

Resümee

Käesoleva töö eesmärk oli välja selgitada, millised koolides vastuvõetud dokumendid puudutavad kiusamise ning vägivalla vähendamise ja turvalisuse suurendamise teemasid ning kuidas neid teemasid on käsitletud. Selleks uuriti Eesti üldhariduskoolide (põhikool või gümnaasium) veebilehekülgedel olevaid dokumente ning viidi läbi kvalitatiivne sisuanalüüs. Juhuvaliku meetodil moodustus valim 57st koolist ehk 10% kõigist tavakoolidest. Uuritavaid dokumendi tüüpe oli kolm: arengukava, kodukord ja muud dokumendid (LISA 1).

Analüüsimisel võeti aluseks neli käsitusviisi ning leiti vastavalt nende esinemissagedused.

Uurimuses selgus, et kõikide koolide dokumentide lõikes andis kõrgeima tulemuse käsitusviis - hoiakud, väärtused. Millele järgnesid strateegiad/tegevuskavad, reeglid, juhised käitumiseks konkreetse juhtumi korral ning kõige vähem tähelepanu suunamine probleemile/valdkonnale, mida esines oluliselt harvem, kui hoiakute ja väärtuste käsitlemist.

Järgmiseks sammuks võeti kokku dokumendi tüüpides erinevate käsitusviiside esinemissagedused kokku. Arengukavadele oli tüüpiline strateegiate ja tegevuskavade kajastamine ning tähelepanu suunamine valdkonnale. Ehk siis statistiliselt esinesid arengukavades sagedamini kv. 3 ja kv.4 ning oluliselt vähem hoiakud, väärtused, kui oleks võinud juhuslikult arvata. Konkreetsete reeglite ja juhiste kirjeldamine oli pigem ebatüüpiline. Kodukordadele on tüüpiline hoiakute ja väärtuste kajastamine ning ebatüüpilised on strateegiad/tegevuskavad ja tähelepanu suunamine probleemile/valdkonnale. Käsitusviiside esinemises koolitüüpide lõikes olulisi erinevusi ei andnud.

Märksõnad: kiusamine, vägivald, kool, dokumendid, käsitusviis

School violence and bullying prevention and reduction activities in documents of Estonian schools

Abstract

Keywords: bullying, violence, school, documentation, method of treatment

The main aim of this paper was to find out what documents regard the topic of bullying and violence reduction and of increasing security and how those issues are reflected. To achieve this, Estonian general educational schools' (basic school or gymnasium) documents available on their website were investigated and their content qualitatively analyzed. Using random sampling method, 57 schools were analyzed, which is 10% of all Estonian schools. Three types of documents were examined: development plans, school rules, and other documents (Appendix 1). Four types of method of treatment were used to analyze the documents and the frequencies of these methods were observed.

It was found that the most frequent methods of treatment are attitudes and values. Then the strategies/acting plans, rules, and guidelines of reaction in certain cases were looked at. Finally, the least attention was paid to guidelines for treating problems/subjects, of which frequency was significantly lower than that of attitudes and worth.

As a next step, the frequencies of different types of treatment methods were compared. In development plans, it was typical that strategies and acting plans were reflected and attention was directed to the problem. . Concrete rules and guiding descriptions were rather atypical. School rules typically reflected attitudes and values, the strategies/action plans and directing the attention to problems/fields were atypical. No significant difference between the school types in topic treatment methods was found.

Sissejuhatus

Kiusamiskäitumine koolis on tänapäeval üks tõsisemaid probleeme. Tihti kiusamist ei märgatagi või peetakse mitte märkimisväärses. Paraku toimub kiusamine koolis iga päev ning vahel on kiusaja ise „ohver“, kes valib kiusamiseks nõrgema, et selle kaudu tõsta oma madalat enesehinnangut. (Niiberg, 2003; Krull, s.a.). Kiusamine ei ole selline probleem, millest lihtsalt välja kasvatakse ning see ei tohiks olla osaks suureksaamise juures. Kui kiusamine juba esile kerkib, siis tuleb sellega ka kindlasti tegeleda. Selleks on vaja luua ja kasutada strateegiaid, ning nende loomine on täiskasvanute teha. Kes siis veel, kui mitte lapsevanem või koolitöötaja peaks õpilasele abiks ja toeks olema. Olgu selleks õpilaseks siis kiusaja, ohver või kõrvalseisja. Kiusamisprobleemide sagedus ja suurus on kindlaks indikaatoriks, et laps(ed) ei tule üksi nende suhete sasipundardega toime. Samuti ei peaks see, kooli seisukohalt, lasuma ainult õpetaja õlul, vaid minema korda kõigile kooliga kokku puutuvatele inimestele. Kooli hea sotsiaalne kliima on lapse arengu juures väga tähtis, vahest isegi olulisem kui mure õppimise pärast (Kõiv, 2002). Antud töös tuuakse näiteid ennetusplaanidest ning strateegiatest, mis võivad aidata vähendada või leevendada kiusamisprobleeme koolis. Plaanid ei tohi jääda ainult plaanideks, vaid neid tuleb sihikindlalt ja järjepidevalt ka kasutada, vastasel juhul pole positiivset tulemust oodata.

Vägivaldsest käitumisest koolis räägitakse palju ja tunnistatakse teema tõsidust. Nii tekkis töö autoril huvi, kas ja millised on koolide kiusamisvastased tegevuskavad. Siiani pole Eesti koolides olemasolevaid dokumente kui tegevuste aluseks olevaid ametlikke kokkuleppeid sellest küljest uuritud. Seega nägi töö autor vajadust läbi viia just dokumentide analüüs, mis peegeldavad koolide valmisolekut antud probleemi(de)ga tegelemiseks.

Käesolevas uurimustöö eesmärgiks oli uurida Eesti üldhariduskoolides kehtivaid dokumente ning saada vastused küsimustele:

- Millised dokumendid kajastavad kiusamise, vägivalla ja turvalisuse teemat;
- Kuidas on neid teemasid käsitletud ning kuidas nende probleemidega tegeletakse;
- Milline on käsitusviiside esinemissagedus erinevates dokumentides;
- Kas ja millised on erinevused kooli tüüpide (algkool, põhikool, gümnaasium) vahel?

Uurimusest saadav info võimaldab koolidel hinnata oma käsitusviise ning vajadusel võib iga kool üle vaadata oma ametliku kiusamisvastase strateegia ning enda kogemuste põhjal viia sisse muudatusi.

Kiusamine

Mis on kiusamine?

Kõiv (Kõiv, 2003b) käsitleb kiusamist Olweuse definitsiooni järgi, kui pikaajalist korduvat pahatahtlikku käitumist mõne kaasõpilase vastu, kes ennast kaitsta ei suuda. Kiusamine on koolivägivalla alaliik. Vägivalla teadusliku mõiste all peetakse silmas agressiivset käitumist, kus füüsiliselt haiget tegemine või kahju tekitamine on tahtlik. Samas peavad õpilased ise lisaks füüsilisele vägivallale ka psühholoogilist tahtlikku haiget tegemist (Kõiv, 2003c). Koolivägivalla all peetakse silmas igasugust olukorda, kus kooli kuuluv mistahes isik väärkohtleb teist kooli kuuluvat isikut (Koolivägivald... s.a.) Reeglina ohver ise ei provotseeri kiusamiskäitumist. Kiusamine võib olla nii füüsiline (löömine, asjade äravõtmine jne.) kui psühholoogiline (narrimine, ignoreerimine jne.). Paljud õpilased kogevad koolis mingil viisil vägivalda, kuid reeglina valitakse välja ohver, kes teistest mingil moel erineb. Põhjused võivad olla välimuses (kasv, kehakaal), sotsiaalne taust, õppeedukus vms. See võib toimuda ühe korra, mõne päeva, kuid ja isegi aastaid. Kiusamine ei toimu alati kahe õpilase vahel, vaid võib olla ka grupiviisiline (Sharp & Smith, 2004).

Kiusamise põhjused ja tagajärjed

Kiusaja võib olla pärit perest, kus vanematel pole oma lapse jaoks aega. Tähelepanu püütakse vägivallatsemisega, sest teisiti emad-isad neid ei märka. Tänu sellele puudub kiusajal empaatia- ja vastutustunne, mida peaksid vanemad oma lastes kujundama. Sageli on kiusajateks lapsed, kes on pärit autoritaarsest perest. Nende arvamus ei peeta oluliseks, vanemad ei lähe kompromissile, vaid peavad omi vaateid ainuõigeteks. Sellise surve all kasvamise tagajärjeks ongi see, et laps üritab omaenese küündimatust kompenseerida teisi kiusates (Kõiv, 2003b). Paljud kiusajad on langenud ka ise vägivalla ohvriks, kas siis kodus või kusagil mujal. Nad ei oska sellega kuidagi toime tulla, sest pole saanud või osanud sellest kellegagi rääkida. Lapsed sulguvad oma sisemisse maailma ning nad tunnevad piinlikkust oma vanemate, kodu, vaesuse vm. pärast. Mõnel lapsel on liiga palju ruumi ja vabadust, kuid teisel jälle puuduvad igasugused inimlikud tingimused kasvamiseks ja arenguks (Sharp et al, 2004; Cleary, Sullivan, G, Sullivan, K, 2004).

Ohvrile on kiusamise mõju nii otsene kui kaudne. Ühekordne juhtum ei pruugi õpilasele veel mingit jälge jätta, küll aga korduv kiusamine. Kõige rohkem saab kannatada lapse minapilt. Langeb enesehinnang, tuntakse end alaväärsena. Hakatakse ennast sellest süüdistama, et teda kiusatakse ning tekib tunne, et ei väärigi paremat kohtlemist. Langeb õpiedukus, meeleoluhäired, tulevikus on raskusi elus edasijõudmisega jne. Ohver ei suuda enam kedagi usaldada ning kui keegi ei märka tema muret, siis võivad sellel olla kurvad tagajärjed – depressioon või isegi suitsiid. (Niiberg, 2003; Cleary at al, 2004; Sharp at al, 2004).

Kannataja on potentsiaalne nõ. nakkuse edasikandja. Kes on langenud vägivallaohvriks, kannab seda endas edasi ning varem või hiljem jõuab see mingil moel ühiskonda ringiga tagasi. Tulevikus on nad ise potentsiaalsed kiusajad või kasvatavad neid oma järglastest. Samuti saavad kiusajatest tõenäolisemalt sagedased õigusrikkujad ning nende lastest kiusajad (Niiberg, 2003; Smith, Thompson, Tippet, 2008). Seega tuleb veelgi enam tegeleda ennetustööga, et vähendada kiusamist.

Varasemad kiusamisteemalised uurimused Eestis

Viimaste aastate kiusamise ulatuses toimunud muutusi uuriti 2002. aastal ning võrdlusena kasutati sama valdkonna 1999. aasta ülevabariigilisi uurimusi. 1999. aastal oli kõigist üldhariduskooli õppijatest kiusajaid 7,73%, ohvreid 8,82% ja neid, kes ise kiusasid või olid kiusatavad 2,79%. 2002. aastaks oli aga kiusajaid 8,89%, ohvreid 9,61% ja kiusajaid/ohvreid 2,97%. Seega uurimuse peamised tulemused näitasid, et kiusamise sagedus on Eesti üldhariduskooli 3.-6. klassis viimaste aastatega tõusnud ning probleem muutunud üha tõsisemaks. Samuti on tõusnud kiusajate ja ohvrite arv poiste, mitte tüdrukute hulgas ning kiusamine on nihkunud üha varasemale eale. Tulemused näitasid, et varasematel aastatel oli kõige rohkem kiusajaid kui ohvreid 5. ja 6. klassis, siis 2002. aasta uuringu andmetel oli neid kõige rohkem 4. klassis (Kõiv, 2003a).

Eesti Lastekaitse Liidu „Ei vägivallale“ 2001. aasta projekti raames korraldatud uuringu andmed näitasid, et vägivalla probleemid koolis ületavad õppimismuresid mitmekordselt. Uurimuses osales 11 kooli ning 2255 küsitletud lapsest hindas 65% suurimaks kooliprobleemiks igasugust vägivaldset käitumist, kusjuures õppimine tegi muret vaid 4 %-le. See näitab, et kool

on koht, kus laps viibib kaaluka osa oma päevast ning ei ole turvaline ega rahulik arengukeskkond (Kõiv, 2003b).

2001. – 2002. aastal viidi läbi uuring Võrumaa 5. – 9. klassi õpilaste seas, kes osalesid sotsiaalsete oskuste treeninggrupis. Grupid komplekteeriti samasoolistest kiusajatest ja ohvritest. Antud uuringu tulemus langes kokku ülevabariigiliste samalaadsetest uurimustest saadud tulemustega. Võrumaa koolides sügisel oli ohvrikäitumisulatus 8,86% (vabariigi keskmine 8,3%); kiusamiskäitumisulatus 7,28% (vabariigi keskmine 6,7%) ja kiusaja/ohvrikäitumisulatus 0,69% (vabariigi keskmine 2%). Samas õpilased, kes osalesid sotsiaalsete oskuste treeningus, ilmnemise positiivsed tulemused; üks neljandik treeningul osalenud kiusajatest ja ligi kolmandik ohvritest minetas kaasõpilaste hinnangul oma negatiivse staatuse. Järelikult avaldas antud treening positiivset mõju (Kõiv et al., 2003b).

Seega võib järeldada, et kuigi kiusamine on tõsine probleem koolis, saab seda eduka sekkumise rakendamise korral oluliselt vähendada. Nimelt, peab kiusamispoliitikat rakendama järjekindlalt ja süstemaatiliselt. Vähe on kasu ühekordsetest kampaaniatest või lühiajalistest projektidest.

Kiusamise ennetamine

Kiusamisvastase tegevuskava kujundamine ja rakendamine.

Eesti põhikooli- ja gümnaasiumiseadus § 32 ütleb, et „Kool tagab õpilase koolis viibimise ajal tema vaimse ja füüsilise turvalisuse ning tervise kaitse.” (1) ning „Kool rakendab abinõud vaimse ja füüsilise vägivalla ennetamiseks, tehes koostööd vanemate, kooli pidaja ning vajadusel politsei ning teiste ametiasutuste ja ekspertidega. Õpilaste ning kooli töötajate vaimset või füüsilist turvalisust ohustavatest juhtumitest teavitamise ning nende juhtumite lahendamise kord määratakse kindlaks kooli kodukorras.” (3) (Riigiteataja, 2009). Seega see kool, kellel puudub vastava sisuline dokument, eksib seaduse vastu.

Kui kool on siiski otsustanud hakata kiusamisega tegelema, siis tuleb ennekõike välja töötada kiusamisvastane poliitika. Kindlasti peab kiusamisvastane tegevuskava sisaldama nii proaktiivseid kui reaktiivseid strateegiaid. Proaktiivsed ehk ennetavad tegevused on suunatud just sellele, et kiusamist ei toimuks: empaatilised ja sõbralikud suhted. Reaktiivsete strateegiatega abil tegutsetakse siis, kui kiusamine on juba aste leidnud (Smith et al., 2008). Meetodeid on erinevaid

ning iga kool leiab endale sobivaima. Sekkuda saab indiviidi, grupi ehk klassi või kogu kooli tasandil. Kõige efektiivsemad on need sekkumised, kus on kombineeritud kõik tasandid, seega kogu kooli haarav poliitika annab paremaid tulemusi kui teiste tasandite sekkumised. Tõhusam on sekkumine ja ennetamine ka siis, kui tehakse algust juba algklassides (Kõiv, Sekkumine koolikiusamise..., s.a.; Sharp et al., 2004).

Peter Smith (1994) leidis, et põhjalik ja hästi läbimõeldud ülekooliline kiusamisvastane tegevuskava toimib suurepäraselt. Koolil peavad olema kindlad tegevusjuhised ning strateegiad, mida saaks koheselt kasutada ja rakendada. Õpetajad peavad olema kursis ning teadlikud suhetest terves koolis mitte ainult enda klassis. Siinkohal ongi põhirõhk pandud õpetaja(te)le, sest nende kohus on toetada normaalseid suhteid. Seda on kergem teha algklassides kui põhikoolis, sest õpetajad vahetuvad ning suhted pole enam nii südamlikud. Kiusamisvastane poliitika peab eelkõige põhinema tegudel, kiusaja peab mõistma, et teda jälgitakse ja tema väärale käitumisele ei vaadata läbi sõrmede. Siinkohal tuleks jälgida, et koolipersonali käitumine oleks kaine ja tasakaalukas. Samuti peab kiusamisvastane tegevuskava toetama kõiki, kes asjasse puutuvad: lapsevanemaid, õpilasi, õpetajaid, hoolekogu, kohalikku omavalitsust, jne (Cleary et al., 2004; Kõiv, 2003a; Sharp et al., 2004).

Kõiv (2003c) on välja toonud ettevalmistuse tegevuskava planeerimiseks ja ülemineku plaanilt lõplikule poliitikale:

- 1) Tuleks paika panna selle eesmärgid;
- 2) Selge kiusamiskäitumise defineerimine;
- 3) Kiusamise ennetamise strateegiad;
- 4) Kiusamisaktide registreerimine;
- 5) Reageerimine kiusamisele;
- 6) Kiusamisega seotud isikute rollid ja vastutus kiusamisvastase poliitika elluviimisel;
- 7) Poliitika jälgimine ja hindamine.

Enne kiusamisvastase poliitika väljatöötamist, võiks koolis läbi viia küsitlused, intervjuud vms., mis aitavad määratleda kiusamise ulatust ja sagedust. Peamine on suhtuda ennetusse täie tõsidusega ja järjekindlalt. Kooli juhtkonna ülesandeks on leida vajalikud vahendid kiusamispoliitika rakendamiseks ning toetada õpetajaid tegevuskava rakendamisel. Paljudest küsitlustest on selgunud, et lapsed ootavad kõige rohkem abi just õpetajatelt ning alles seejärel lapsevanemalt. Seega peab õpetaja oskama märgata kiusamist ning sellesse sekkuma. Just

õpetajal on kandev roll loomaks õhkkond, kus väärtustatakse nii õpilasi kui täiskasvanuid (Sharp et al., 2004; Cleary et al., 2004).

Oluliselt tähtsal kohal on õpilaste kaasamine, kes jätaavad agressiivselt käituva õpilase seltskonnast välja ning keelduvad kiusamisega kaasa minemast. Nad võivad kutsuda täiskasvanu, julgustada ka teisi õpilasi mitte toetama kiusajaid. Tegelikult on see väga raske. Kuigi enamusele ei meeli kiusamine, jäädakse siiski kõrvalseisjaks ning ohvrile appi ei minda (Kõiv, 2003b). Kõrvalseisjaid peetakse isegi olulisemateks kui kiusajaid või nende ohvrit, sest kõrvalseisjate positiivse sekkumiseta kiusamisele lõppu ei tulegi (Cleary et al., 2004). Seega tuleks kindlasti haarata programmi(desse) õpilasi, sest sageli teavad õpilased palju paremini, mis koolis toimub. Õpilasmavalitsus või tugiõpilased on heaks sillaks täiskasvanute ja teiste õpilaste vahel.

Tähtsaks sillaks kooli, kodu ja ühiskonna vahel on hoolekogud, kuhu kuuluvad enamasti lapsevanemad. Hoolekogu peab olema teadlik kooli eesmärkidest, et lapsevanemad saaksid vajadusel reageerida. Iga lapsevanem on huvitatud enda lapse heaolust koolis ning seega on vajalik ja oluline neid kiusamisvastasesse võitlusse kaasata (Cleary et al., 2004; Kõiv & Poobus, 2003; Sharp et al., 2004). Lastevanemad on rohkem mures selle pärast, et tema last kiusatakse, kuid sageli ei mõelda sellele, et just tema laps võib osutada kiusajaks. Seega peavad õpetajad kui ka muu koolipersonal oskama tegeleda ja nõu anda kiusaja vanematele.

Üheks võimaluseks on lähenemine õppekava materjalide abil, kus klassitööd võib kasutada kiusamisprobleemidega tegelemiseks. Sellisel juhul saab kasutada kirjandust, videoid, rollimänge, rühmatöid jms. Õppekavaga seotud lähenemine võimaldab õpilastele anda rohkem infomatsiooni kiusamisest, suurendada teadlikkust ning kooli poliitikast kiusamise küsimustes. Läbi selle saab arendada oskusi ja anda teadmisi, kuidas kiusamisele vastu astuda. Õppekavaga seotud tegevused peavad kindlalt toetama kooli kiusamispoliitikat ja vastupidi (Smith et al., 2008).

Kui kool on otsustanud hakata kiusamisprobleemidega tegelema, see tähendab, et kool teadvustab seda ja soovib sellega tegeleda. Selge, et parimagi tahtmise juures ei suudeta kiusamist välja juurida ning sellisel puhul on hea, kui selge ja kõigile arusaadav tegevusjuhend käepärast võtta. Jällegi on suurim vastutus pandud õpetaja õlule, sest tegutsemine ei tohi olla järelemõtlematu. Vastasel korral võib kiusamine muutuda veelgi varjatumaks ja raskemini

avastatavaks. Õpetaja ülesanne on toetada nõrgemaid ning soodustada tervet ning pingevabat õpikeskkonda (Cleary et al., 2004; Elliott, 2002).

Tegevuskava rakendamine ja käigushoidmine nõuab koolilt suuri muudatusi. Väga tähtis on korraldus ja koostöölastus, kuid kui seda ei ole, jääb see muude tähelepanu nõudvate probleemide varju. Valmis tegevuskava ei tähenda ainult selle jälgimist ja täitmist, koolipersonali tuleb jätkuvalt koolitada, et nad saaksid täiendavaid teadmisi ja oskusi õpilaste nõustamiseks. Samuti peab tegevuskava tutvustama kogu kooliperele ning ka neile, kes osalevad selles väljaspool kooli. Tuleb luua süsteem kuidas kiusamisjuhtumeid registreerida, et hiljem saaks analüüsida tegevuskava tõhusust või ebatõhusust. Kindla aja tagant (näiteks kord aastas) hankida tagasisidet, kuidas tegevusjuhist järgitakse ning milliseid tulemusi on andnud (Smith et al, 2008).

Strateegiad, mis on abiks kiusamise ennetamiseks ja vähendamiseks

Kooli keskkonna parandamine. Uuringud on näidanud, et kasinad tingimused ja kiusamine kooli territooriumil on omavahel tihedalt seotud. Kiusamine toimub tavaliselt klassiruumist väljas, kas koridorides või väljaspool ruume kooliterritooriumil. Sisutult ning mõtlematult planeeritud ümbrus ei paku mitmekülgseid võimalusi vaba aja (vahetunni) sisustamiseks. Igav ümbrus ei paku õpilastele seltskondlikku ja loomingulist tegevust ning selle tagajärjel hakatakse teisi õrritama, kiusama või tüli norima (Sharp et al., 2004; Smith et al, 2008). Seetõttu on oluline enne mänguväljaku rajamist see hoolikalt planeerida. Ühe uurimuse tulemused näitasid, et mõttekalt rajatud või ümberkorraldused koliterritooriumil, tõid kaasa kiusamise 64%-lise vähenemise (National School...).

Mänguväljak peaks olema liigendatud, mis pakuks mitmeid erinevaid tegevuse võimalusi ning kindlasti peavad seal kehtima konkreetsed reeglid. Vastasel juhul tekib ülerahvastatus, hakatakse teineteist segama ning lahkkelid ruumi või vahendite puuduse tõttu kergesti tekivad. Mänguväljaku rajamise protsessi tuleks kaasata ka õpilasi. See annab õpilastele turvatunde ning liidab koolipersonaliga, sest nende arvamust peetakse oluliseks. Kuna mänguväljakut rajatakse õpilaste huvidest lähtuvalt, siis oskavad nad pakkuda välja sobivaid lahendusi ruumi kui ka tegevuste seisukohalt. Lisaks õpilastele ja koolitöötajatele saab võimalusel kaasata maastikukujundaja, kohaliku omavalitsuse jt. (Elliott, 2002; Sharp et al., 2004). Tuleb leida lahendusi ka sisetingsimustes vaba aja veetmiseks. Sageli ei ole õpilastel muud tegevust, kui

koridorides jutu ajamine või veel hullem rüselemine ja treppidel jooksmine. Koolid peaksid mõtlema võimalustele ja vahenditele, mida õpilastele pakkuda, kuna 45 minutit paigal istumine ja vaimne pingutamine vajavad väljaelamist (Elliott, 2002)

Ülioluline roll on korrapidajaõpetajatel, sest nad peavad oskama suunata või korraldada tegevust mänguväljakul, tunda ära kiusamiskäitumist ning kuidas konflikti korral toime tulla. Tähtis on vahet teha kiusamisel ja müramisel, mis nõuab kahtlemata teadmisi ja kogemusi (Smith et al, 2008).

Ühise Mure meetod. Ühise Mure meetod (edaspidi ÜMm) ehk Pikase meetod, on levinud mitmetes maades, mille loojaks on Uppsala Ülikooli pedagoogika professor Anatol Pikas. Pikas leidis, et tõhusamaks abinõuks on konflikti vahendamine, mitte kohtumõistmine. Selles kiusamise lõpetamisele suunatud meetodis on ühendatud individuaalsed ja rühmakohtumised, mis aitavad leida lahendusi kiusaja(te) ning ohvri(te) vahel. Nii säilib mõlema osapool(t)e iseseisvustunne, mille kaudu õpetaja kui vahendaja, aitab jõuda ühise lahenduseni, mis on sobivad konfliktis osalejatele (Smith et al, 2008; Ühise Mure meetod, s.a.). ÜMm koosneb intervjuudest kiusaja ja ohvriga ning rühmakoosolekutest ja aruteludest. Nende tegevustega loodetakse, et kiusaja saab teada ja mõistab ohvri kannatusi, mida ta põhjustab ning julgustada mõlemaid osapooli aktsepteerivalt käituma. Vestluse läbiviimisel kiusajaga on tähtis vahendaja hoiak, mis ei ole vaenulik ega süüdistav (Elliott, 2002; Smith et al, 2008).

Seda meetodit kogenud õpilastest kolm neljandikku tõdesid, et kiusamine pärast sekkumist vähenes. Selle põhjuseks toodi välja asjaolu, et õpilased said oma tundeid avalikult väljendada ning pakkuda välja lahendusi. Samas juhtus ka seda, et kiusaja valis järjekordse ohvri väljastpoolt rühma. ÜMm peetakse tõhusaks lühiajalise sekkumise korral või osana milleski enamas (Smith et al, 2008).

Eestis teeb Lastekaitse Liit Anatoli Pikasega koostööd alates 2003. aastast. Viimaste aastate jooksul on ÜMm koolituse läbinud umbes 25 kooli meeskonnad. Tagasiside selle kohta on olnud igati positiivne: hinnatakse selle praktilisust ja inimlikkust. Seda meetodit valitakse ja kasutatakse just seetõttu, et see on efektiivne ning aitab luua paremaid suhteid koolipersonali ja õpilaste vahel (Mis on ÜMm...,s.a.) Seda näitas ka 2007. aastal Lastekaitse Liidu projekti „Võitlus koolikiusamisega“ raames läbi viidud uurimus, kus üheks osaks oli just ÜMm kasutamine (Kõiv, Sekkumine koolikiusamise...,s.a.)

Sotsiaaldraama ehk sotsiaalteater. Koolis rakendatav sotsiaalteater põhineb foorumteatri põhimõttel. Foorumteatri mõte seisneb selles, et vaatajatel on võimalus sekkuda ja mõjutada etenduse käiku. Vaataja saab pakkuda probleemile omapoolse lahenduse koha pealt või osaleda hoopis ise osatäitjana etenduses. Selleks peab ta sobival hetkel hüüdma „stopp!“, etteaste peatub ning jätkub sealt kus pooleli jäi väljapakutud uue lahendusega (Sotsiaalteater - mis see on, s.a.). „Vahelesegajaid“ võib olla mitu ühe lavastuse jooksul. Eesmärk ei olegi lahenduse lõplik leidmine, vaid saada erinevaid ideid probleemi lahendamiseks või mõista paremini tundeid ja käitumisviise, mida reaalses konfliktis osalejad tunnevad.

2004. aasta sügisel ja 2005. aasta kevadel viidi läbi koolivägivalla ennetusprojekt „ValikuVabadus 2004/2005“, kus rakendati foorumteatri metoodikat kajastamaks kiusamisteemale veel teisigi koolis ja ühiskonnas esinevaid probleeme. Peamine eesmärk oli anda edasi sõnum, et ma ei tee teisele seda, mida ei taha, et mulle tehakse. Oluliseks kõrvaleesmärgiks oli pakkuda noortega tegelevatele inimestele võimalust rakendada foorumteatrit oma töös. Etendused toimusid kuues Tallinna koolis ning etenduse sihtgrupiks olid kuuendad klassid, huvijuhid, sotsiaaltöötajad ja psühholoogid. Peale etendust viidi läbi ankeetküsitlus, millest kumas läbi õpilaste soov lõõgastuseks, kuid samas saada asjalikku ja õpetlikku informatsiooni – õppida lõbusalt. Enamikele lastele, kes osalesid esmakordselt foorumteatris, osutus see moodus parimaks. Võimalus ise kaasa rääkida ja lahendusi pakkuda, on õpilaste jaoks äärmiselt oluline (ValikuVabadus, 2004/2005).

Foorumteatrit kui pedagoogilist meetodit saaksid kiusamisprobleemide lahendamiseks ja ennetamiseks kasutada paljud kooliga seotud töötajad: huvijuht, näiteringijuht ja kindlasti õpetaja. See on lõbus ning tooks argipäeva hoopis midagi uut. Seega, miks mitte kasutada seda meetodit õppetunni ajal. Cleary (at al., 2004) väidavad, et kui sotsiaaldraamas kiusamist mõjusalt käsitleda, siis tuleb see kaaslastele kasuks. Kuigi ilma ettevalmistuseta võib see riskantseks osutuda, sest ikka leidub õpilasi, kes teiste pingutustesse pilkavalt suhtuvad. Samas kui sõnum on oluline, siis haarab see ka küünikud kaasa.

Sotsiaalsete oskuste arendamine. Laste sotsiaalse kompetentsuse arendamine on vajalik seetõttu, et õpilased tuleksid paremini toime koolis kui igapäevaelus. Sotsiaalsed oskused hõlmavad endas nii enesega toimetuleku oskusi kui ka üldisi sotsiaalseid oskusi. Enesekohaste

oskuste all eeldatakse oskust ennast analüüsida – emotsioonid, käitumine, tugevad ja nõrgad küljed. Säilitada usku iseendasse, toimetulek stressiga ning reeglitele ja normidele allumine, mis on ühiskonna poolt heaks kiidetud. Sotsiaalsed oskused hõlmavad endas empaatilist suhtumist: teiste inimeste mõistmist, abistamist, jagamist jne. Sotsiaalsete oskuste treening aitab õpilasel luua ning hoida paremaid suhteid eakaaslaste ja täiskasvanute vahel (Saat & Kanter, s.a.). Põhiliselt õpetatakse väljendama ja jagama oma tundeid, koostööd ning käitumist grupis, suhtlemisoskust, kuidas olla õiglane, samuti lahendama konflikte ja vihaga toimetulemist. Tähtis on sotsiaalsete oskuste õpetamisel jälgida laste arengutaset, iseloomu ja võimeid (Erg, 2004).

Sotsiaalseid oskusi õpitakse jälgimise ja matkimise teel, seega on väga oluline, et kool ning koolipersonal aktsepteeriks ja järgiks ka ise teatud sotsiaalseid oskusi ning suunaks õpilasi eesmärkide poole. Treeningu meetodeid tuleb sobivalt ja hoolikalt valida. Sama oluline on ka treeningu läbiviija. Sobivateks meetoditeks oleksid vestlused ja arutelud, õpetaja jutustus, ajurünnakud, tugiõpilaste värbamine, dramatiseeringud jms. Õppemeetodeid saab kasutada nii paaris-, grupi- kui individuaalsel tasandil. Sotsiaalseid oskusi saab integreeritult anda edasi pea igas ainetunnis, kuid parimad on inimese-, tervise- ja ühiskonnaõpetus (Saat & Kanter, s.a.).

Meetodite valik sõltub sellest, kas õpilasel puuduvad teadmised ja oskused või ei oska ta neid kasutada. Algul tuleb probleemi märgata jaa defineerida. Seejärel toimub ajurünnak, kus otsitakse probleemile erinevaid lahendusi, millele järgneb hinnang ja otsuse langetamine. Mida jätkuvamad ja pikaajalisemad on sotsiaalsete oskuste treeningud, seda tugevamaid ja paremaid tulemusi need annavad (Erg, 2004).

Tugiõpilased. Tugiõpilaste liikumine sai alguse USAs ning algselt oli see kampaania mõeldud võitluseks uimastite vastu. Jõuti veendumusele, et just noored ise suudavad oma eakaaslasi kõige tõhusamalt mõjutada. Tugiõpilaste liikumine on eelkõige mõeldud 7. – 9. klassi õpilastele, sest see aeg on kõike probleemiderohkem, mille lahendamiseks oleks vaja kellegi abi. Tugiõpilane on isik, kes jälgib õpilaste omavahelisi suhteid, näeb ja oskab konfliktidesse sekkuda. Ta peab märkama tõrjutuid, olema neile toeks ja valmis kuulama nende muresid. Vajadusel on tugiõpilane vahendajaks õpilaste, õpetajate ja koolijuhtkonna vahel (Arro, s.a.).

Eestis tegutseb ühing „TORE“, kelle eesmärkideks on tutvustada Eestile tugiõpilaste liikumist ning seda arendada kõigis Eesti koolides. Lisaks korraldada koolitusi tugiõpilastele, nende juhendajatele ja koolitajatele ning temaatilisi aktsioone ja üritusi

tugiõpilasliikumise toetuseks. Esimene „TORE“ tulevikunägemus tugiõpilaste juhendajatele toimus 2006. aastal. Tagasisidest kajastus vajadus regulaarselt kokku tulla, et töö oleks efektiivsem ning saaks jagada kogemusi või nõuandeid. Koolitusel osaleb vähemalt kolm õpilast ja üks õpetaja igast koolist. Koolitused toimuvad sotsiaalprobleemsetel teemadel ning läbi mängude ja arutluste arendatakse tugiõpilases kõiki sotsiaalseid oskusi, mida läheb vaja eakaaslaste abistamiseks. Üheks koolituse eesmärgiks on kaotada barjäär õpetajate ja õpilaste vahel, et lõpptulemuseks oleks ühtne ja kindel meeskond, kes suudaksid koolis probleemidega toime tulla (Tausta..., s.a.).

Üle Eestilised kiusamisvastased programmid

Koolirahu

Eestis algatati Soome eeskujul koolirahu programm 1999. aastal. Alates 2008. aastast on „Koolirahu“ eestvedajaks Lastekaitse Liit, mis on programmi „Ei vägivallale“ alamprogramm. Koolirahu programm keskendub turvalisuse teemadele koolides. Püüeldakse selle poole, et iga õpilane tunneks ennast võrdsena ning julgeks oma arvamust avaldada, pahandusi lahendatakse rahulikult ja mõistlikult. Koolirahu programm aitab luua ja toetada turvalise õpikeskkonna kujunemist. Selleks keskendutakse õpetaja-õpilase vahelistele suhetele ning suhtlemisoskustele. Olulisel kohal on ka isiklike toimetulekuoskuste kujundamine. Koolirahu programmi tulemusel on kasvanud teadlikkus selle vajalikkusest ja võimalustest turvalise koolikeskkonna loomisel. Programm lõpeb 2011. aastal (Koolirahu kontseptsioon...,s.a.)

Antud programmi raames viidi 2007. aastal läbi pilootprojekt „Erinevused teevad elu põnevaks“, millest võttis osa 16 kooli, nendest 11 andsid tagasid. Sisuliselt oli tegemist ennetustööga ehk siis just prosotsiaalse käitumise oskuste arendamine. Tulemused näitasid, et õpilased pidasid projekti kordaläinuks, eelkõige seetõttu, et said juurde uusi teadmisi ja oskusi. Õpilaste hinnangul mõjutas see projekt kogu kooli positiivsuse suunas. Seega võib öelda, et tuleks panna rohkem rõhku positiivsete hoiakute ja suhtumise arendamisele (Kõiv, Ennetus grupi...s.a.).

Ei vägivallale

Selle projektiga tegi algust 2001. aastal Lastekaitse Liit. Tänapäevaks on projektist kasvanud programm, mille eesmärgiks on teavitada avalikkust laste vastu suunatud koolivägivalla ja kiusamise olemusest, kuidas see levib ning millised on võimalused selle ennetamiseks ja sekkumiseks. Programmi „Ei vägivallale“ hõlmab endas erinevaid alaprojekte ja muid tegevusi. Näiteks projektid „Võitlus koolikiusamisega“ ja „Koolirahu“ programm. Kasutatakse ja edendatakse erinevaid koolivägivalda ja kiusamist ennetavaid ning sekkuvaid meetodikaid. Näiteks Ühise Mure meetod ja sotsiaalteater ehk foorumteater. Lisaks jagatakse teavet läbi koolituste, kampaaniate, seminaride jne. (Ei vägivallale. s.a.).

„Ei vägivallale“ projekti raames on läbi viidud mitmeid uuringuid, et saada teada kiusamise ulatusest, selle ennetamisest ja probleemiga hakkamasaamisest. Näiteks 2005. – 2007. aastal Lastekaitse Liidu poolt läbiviidud projekt „Võitlus koolikiusamisega“, milles osales viis kooli, andis positiivseid tulemusi. Tänu kiusamisvastasele sekkumisele, vähenes kiusamiskäitumine, õpilastevaheline kiusamine vähenes eelkõige kiusajate arvelt. Nimelt kiusajate protsent vähenes kahe aastase perioodi vältel kaks korda. Antud kiusamisvastase ennetamise projektis puudutati ka õpetaja-õpilase suhteid, mis samuti andsid positiivseid tulemusi (Kõiv, Ennetus grupp..., s.a.).

Ka käesolevaks aastaks on koostatud programm ja seatud eesmärgid, milles osaleb kuus kooli. Sihtgrupiks on õpilased, õpetajad, muu koolipersonal ja lapsevanemad. Samuti on kaasatud kohalikud omavalitsused, riigiametnikud ning erinevad organisatsioonid ja institutsioonid. Programmi oodatavateks tulemusteks on teadlikkuse tõus, et väheneb kiusamiskäitumine jne. (Programmi eesmärgid..., s.a.)

„Võitlus koolikiusamisega Tallinna koolides“

Lastekaitse Liidu projekti „Võitlus koolikiusamisega“ viidi esmakordselt läbi 2004.-2006. aastal, milles osalesid kuue kooli meeskonnad. Projektile olid positiivsed mõjud: vähenes kiusamiskäitumine (Efektiivsuse uuring. s.a.). Alates 2008. aastast viiakse läbi projekti „Võitlus koolikiusamisega Tallinna koolides“, mille eesmärgiks on kooli juhtkonna ja kooli meeskonna ettevalmistamine kogu kooli haarava sekkumismudeli rakendamiseks vägivalla ja kiusamise vähendamiseks. Projektis osaleb kuus Tallinna kooli ning igast koolist viie liikmeline meeskond, kes saavad vastava ettevalmistuse sekkumisprogrammi rakendamiseks ja korraldamiseks enda

koolis. Projekt lõppes 2009. aastal ning oodatavaks tulemuseks oli kuue kooli sekkumisprogrammi valmimine kiusamise ennetamiseks ja vähendamiseks (Võitlus koolikiusamisega..., s.a.).

Koolide meeskondade tagasiside põhjal oli projekt edukas, kuna igal osalenud koolil valmis tegevuskava. Oluliselt tõusis kooli töötajate teadlikkus ja huvi antud teema vastu. Õpetajad sai juurde kindlustunnet ning lähenevad kiusamisprobleemidele süsteemsemalt ja konkreetsemalt, et jõuda paremate tulemusteni (Voitlus-koolik...2009).

Käesoleva uurimuse eesmärk ja küsimused

Antud töö teoreetiline taust kinnitab, et antisotsiaalne käitumine koolides on jätkuvalt terav probleem terves maailmas. Paraku puudutab see ka Eesti koole. Selge on see, et kiusamist ja vägivalda päris välja ravida pole võimalik. Kiusamiskäitumise vastu võitlemiseks on välja töötatud erinevaid meetodeid ja strateegiaid. Töö autoril tekkis siinkohal küsimus, kas Eesti koolid ikkagi tegelevad kiusamise ennetamise ja vähendamisega? Kuidas tagatakse enda koolis turvalisus? Sellest tulenevalt püstitas töö autor eesmärgi uurida Eesti üldhariduskoolides kehtivaid dokumente ning saada vastused küsimustele:

- Millised dokumendid kajastavad kiusamise, vägivalla ja turvalisuse teemat;
- Kuidas on neid teemasid käsitletud ning kuidas nende probleemidega tegeletakse;
- Milline on käsitusviiside esinemissagedus erinevates dokumentides;
- Kas ja millised on erinevused kooli tüüpide (algkool, põhikool, gümnaasium) vahel?

Metoodika

Valim

Valimi koostamisel võeti aluseks Eesti Hariduse Infosüsteemi (EHIS) veebilehel olev õppeasutuste kontaktandmete nimekiri (seisuga 16.09.2009). Uurimuse läbiviimiseks kasutati nimekirjast õppeasutuse tüüpi – põhikool või gümnaasium. Loetelus oli 579 õppeasutust, millest valimi moodustasid juhuvaliku meetodil 10% ehk 57 kooli. Valimise sattunud koolid jagati õppeasutuse tüüpide järgi kolmeks - 7 algkooli (AK), 32 põhikooli (PK) ja 18 gümnaasiumi (G) ning kodeeriti vastavalt. Valimisse sattunud koole informeeriti e-kirja teel ning tutvustati lühidalt uurimuse sisu. Kirjas paluti koolidel saata ka teemakohaseid täiendavaid dokumente, mida

kodulehel üleval ei ole. Kirjale vastas kuus kooli. Üks kool saatis täiendavalt turvalisuse tagamise korra. Uurimuses osalemisest keeldujaid ei olnud.

Protseduur

Antud kvalitatiivse uurimustöö raames viidi läbi dokumentide sisuanalüüs. Valimi nimekirja alusel töötati läbi koolide veebilehekülgedel asuvad dokumendid: arengukava (lühend ak), kodukord (kk) ja muu (LISA). Analüüsiühikuks võeti terviklik punkt dokumendis, milles sisaldasid uuritava teemaga seotud märksõnad. Dokumentide uurimisel toetuti märksõnadele: kiusamine, turvalisus, vägivald, käitumisraskus. Lisaks märksõnadele võeti arvesse üldisemat kirjeldust käitumisest. Näiteks: „Kooli meeldiva miljöö huvides käitun teistega nii, nagu tahan, et minuga käitutakse.” (PK4, kk), „Tekkinud konfliktid lahendatakse asjaosaliste poolt väljaspool õppetunni aega” (PK12, kk) jne.

Tekstitöötlusprogrammi MS WORD abil koostati tabel, kuhu kanti iga kooli kohta eraldi väljavõtted dokumentidest. Dokumendid uuriti töö autori poolt läbi kahel korral. Seitsme kooli dokumentidest ei leitud antud uurimuse jaoks olulist materjali. Seega andsid vajalikke tulemusi 87,5% koolidest: 4 algkooli, 29 põhikooli ja 17 gümnaasiumi.

Dokumentide sisu alusel moodustati analüüsikategooriad. Analüüsimisel kasutati nelja käsitusviisi: 1-reeglid, juhised käitumiseks konkreetse juhtumi korral, 2-hoiakud, väärtused, 3-strateegiad/tegevuskavad, 4-tähelepanu suunamine probleemile/valdkonnale. Koolid kanti MS EXCELI tabelitöötlusprogrammi. Esmalt kanti tabelisse ja arvutati käsitusviiside sagedus kõikide dokumentide pealt kokku. Seejärel arvutati kõigi nelja käsitusviisi sagedus iga dokumendi tüübis eraldi. Tulemused saadi kõikide koolide peale kokku. Eelpool kirjeldatud arvutused tehti ka iga kooli tüübi kohta eraldi. Esinemissageduste vaheliste erinevuste võrdlemiseks kasutati käsitluskategooriate puhul proportsioonide võrdlemise analüüsi andmetöötlusprogrammis Statistica 9. Käsitusviiside esinemissageduste võrdlemiseks dokumenitüüpide ja koolitüüpide kaupa kasutati konfiguratsioonide sagedusanalüüsi CFA (esimese järgu CFA, Pearsoni chi-square analüüs, von Eye, 1990). CFA võimaldab välja selgitada erinevate tunnuskombinatsioonide (dokumenitüüp X käsitusviis ja koolitüüp X käsitusviis) tegeliku esinemissageduse erinevust juhuslikust ehk siis milline käsitusviis on kooliastmes/dokumenditüübis tüüpiline ehk esineb oluliselt sagedamini kui oleks võinud juhuslikult arvata ja ebatüüpiline ehk harvem kui oleks juhuslikult.

Tulemused ja arutelu

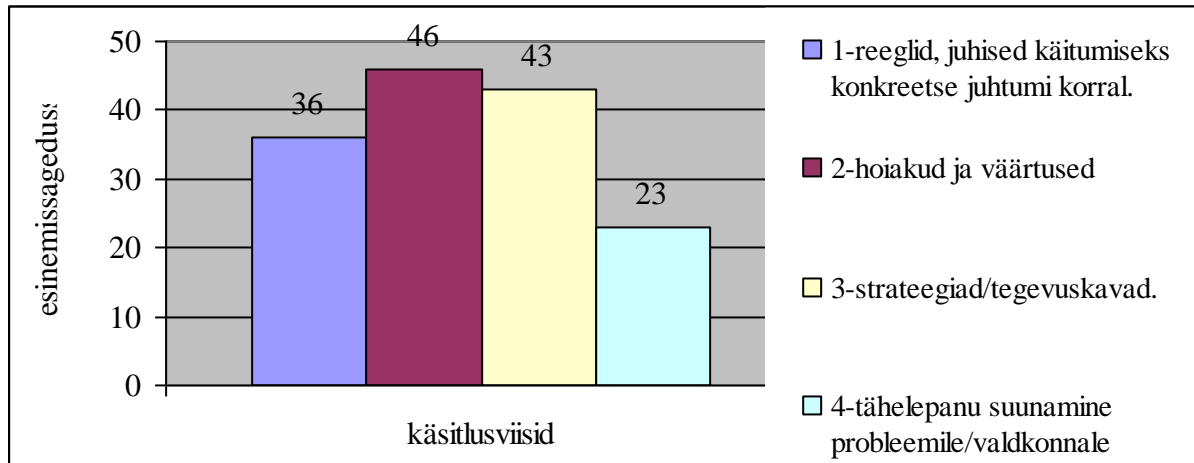
Uuritava andmemassi kokku moodustasid 91 dokumenti. Dokumendi liigi järgi esines kodulehtedel kõige rohkem kodukordasid, seejärel arengukavasid ning muid dokumente (Tabel 1).

Tabel 1. Analüüsitud dokumentide arv koolitaseme ning dokumendi liigi lõikes

	Arengukava	Kodukord	Muu dokument	Kokku
Algkool (7)	4	4	2	10
Põhikool (32)	15	22	8	45
Gümnaasium (18)	15	15	6	36
Kokku	34	41	16	91

Lähtudes uurimuse eesmärgist, võib väita, et koolide dokumendid ühel või teisel viisil kajastavad tegevusi kiusamise ennetamiseks ja vähendamiseks. Kokku 91 dokumendis leidis 148 teemakohast analüüsiühikut. Järgnevalt grupeeriti dokumentides leidunud mainingud vastavalt käsitusviisile nelja kategooriasse.

Esmalt soovis töö autor teada saada käsitusviiside esinemissagedust valimi kõikide dokumentide pealt kokku. Kõigi koolide dokumentide peale kokku esinenud käsitusviiside sagedus oli suurim käsitusviis 2-hoiakud ja väärtused. Näiteks: „*Vägivaldne käitumine ei leia kunagi õigustust*“ (PK 1, kk), „*Õpilasel on õigus olla kaitstud füüsilise ja vaimse vägivalla eest*“ (AK 1, kk) jms. Sellel järgnesid 3- strateegiad/tegevuskavad, 1-reeglid, juhised käitumiseks konkreetse juhtumi korral ning kõige vähem 4-tähelepanu suunamine probleemile/valdkonnale, mida esines oluliselt harvem, kui hoiakute ja väärtuste käsitlemist ($p = 0,015$) (Joonis 1).

Joonis 1. Käsitusviiside esinemissagedused kõigi dokumendi tüüpide pealt kokku.

Ehk pole põhitõdede ja väärtuste edasiandmiseks eraldi dokumenti vaja, vaid seda peab õpetaja endas kandma ning õpilastele nagu teatepulka edasi andma. Samas ei ole see ainult õpetajate kohustus. Kooli hea sotsiaalse kliima tagamiseks peaksid abiks olema ka lapsevanemad (hoolekogu), õpilasomavalitsus jpt. (Cleary et al., 2004; Kõiv & Poobus, 2003b; Sharp et al., 2004).

Kiusamisteemat kajastavad paljud allikad: raamatud, ajakirjandus, veebilehed. Seal pakutakse välja ka meetodeid, kuidas probleeme ennetada või nendega võidelda. Käsitusviisidest kaks, reeglid/juhised käitumiseks konkreetse juhtumi korral ning strateegiad/tegevuskavad, on pigem praktilise sisuga. Käsitusviis 3- strateegiad/tegevuskavad, kõrge esinemissagedus näitab, et koolidel on olemas nägemus, kuidas tagada parem õhkkond koolis. Koostööd tehakse kooli tugisüsteemide ja huvigruppidega. Näiteks: „*Lapsevanemate anketeerimine ja küsitlemine võimaldab planeerida ja täita nende nõudmisi kooli suhtes, kvaliteetselt planeerida kooli töösüsteemi. Kooli hoolekogu käib koos regulaarselt ja on aktiivselt mõjutanud koolielu.*“ (G 1, ak) või „*Kaasata õpilasomavalitsust võitluses koolivägivallaga, kooli kodukorra täiustamisel, õpilasürituste organiseerimisel.*“ (PK 23, ak). Siinkohal pannakse kirja edasised plaanid ja prioriteedid, millega ja kuidas tegeleda.

Käsitusviis 1- reeglid/juhised käitumiseks konkreetse juhtumi korral, sisaldab endas rohkem otseseid tegutsemisjuhiseid ja nõuandeid kuidas soovimatu käitumise korral reageerida. Näiteks: „*Koolivägivalla juhtumi avastamisel pöörduv õpilane lähedaloleva täiskasvanu poole, kes osutab esmast abi ja pöörduv klassijuhataja, sotsiaalpedagoogi või kooli juhtkonna poole*

juhtumi lahendamiseks.“ (G 2, kk) või *„Õpilase väärteo puhul tuleb sellest informeerida lapsevanemat või tema seaduslikku esindajat ning selgitada teo olemust.“* (G 8, kk). Nendest käsitusviisidest peaks välja kasvama konkreetne kiusamisvastane poliitika. Siia kuuluvad eelpool kirjeldatud meetodid, mis aitavad kaasa probleemide lahendamisel. Näiteks sotsiaalsete oskuste treeningud on varasemate uuringute järgi andnud positiivseid tulemusi (Kõiv & Poobus, 2003).

Käsitusviisi, tähelepanu suunamine probleemile/valdkonnale, esines kõigis kategooriates võrreldes teiste käsitusviisidega tunduvalt vähem. See käsitusviis annab infot kooli hetkeolukorrast antud teemal, kuna enamus tulemused olid saadud koolides lastevanematele ja õpilastele koostatud küsitluste ja SWOT analüüside põhjal, näiteks: *„Töötajatel on vähesed koostöö kogemused ja oskused; erivajadustega laste tugisüsteemi piiratud võimalused ja oskused; õpetajate mitteküllaldased teadmised eripedagoogika ja sotsiaal-psühholoogia vallas.“* (G 5, ak), *„Kooli nõrkuseks on probleemse käitumisega õpilaste arvu suurenemine.“* (PK 2, ak) või *„Kooli nõrgad küljed: õpi- ja käitumisraskustega õpilaste juurdevool teistest koolidest; õpilastevahelise vägivalla suurenemine.“* (PK 4, ak). Tulemusi andsid ka kooli töötajate endi tähelepanekud näiteks: *„Koolikiusamine on pedagoogide pideva kontrolli all ja reageeritakse ka võimalikult väikestele või algusjärgus juhtumitele. Teema kuulub kindlalt juhtkonna prioriteetide hulka. Seetõttu on õpilaste kooliaeg suhteliselt turvaline.“* (PK 14, ak). Need tulemused, näitavad, et nii lapsevanemad, õpilased, kui ka kooli personal on teadlikud antisotsiaalsetest probleemidest.

Parema ülevaate saamiseks koostas töö autor tabeli kooli tüüpide järgi käsitusviiside esinemissagedustest dokumendi tüüpide järgi. Eesmärgiks oli saada võrdlus, kas ja millised on erinevused käsitusviiside esinemissagedused dokumentides koolide kaupa (Tabel 2).

Tabel 2. Käsitlusviiside esinemissagedused koolitüüpide ja dokumentide lõikes

Dokumendi tüüp	Arengukava (33)				Kodukord (40)				Muu (16)			
	Kv	Kv	Kv	Kv	Kv	Kv	Kv	Kv	Kv	Kv	Kv	Kv
Käsitlusviis (Kv)	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
Kooli tüüp												
Algkool (4)	0	0	3	3	3	4	0	0	1	0	2	0
Põhikool (29)	0	5	11	8	13	16	3	0	5	2	4	2
Gümnaasium (17)	0	3	14	8	10	14	2	0	3	1	3	2

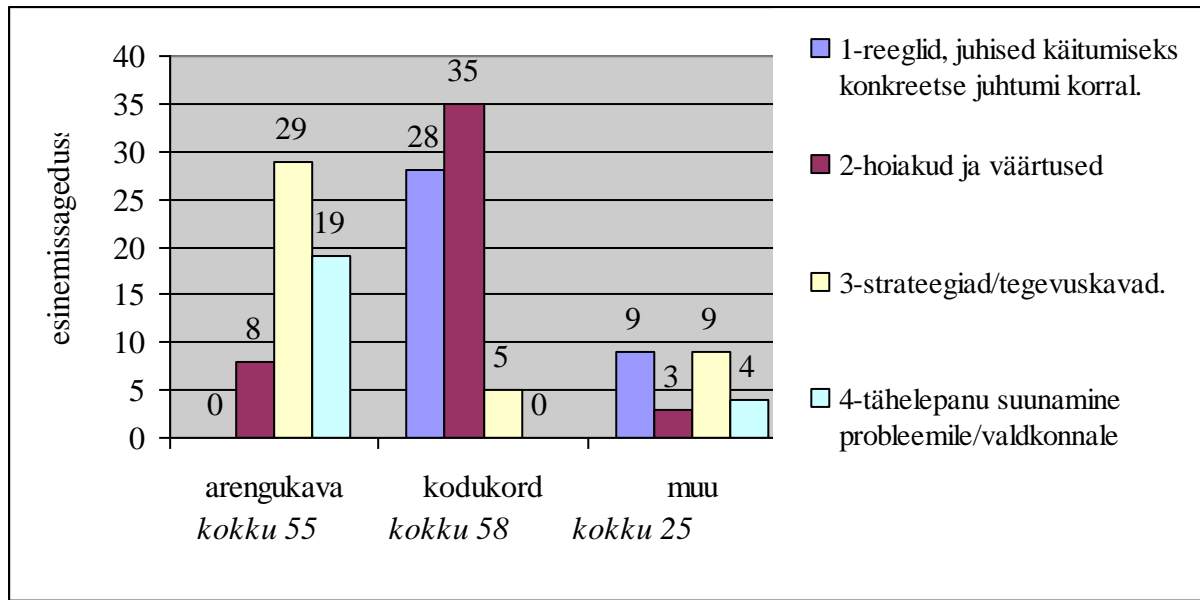
Märkus: Kv1 - reeglid, juhised käitumiseks konkreetse juhtumi korral; Kv2 - hoiakud ja väärtused; Kv3 - strateegiad/tegevuskavad; Kv4 - tähelepanu suunamine probleemile/valdkonnale.

Järgmiseks sammuks võeti kokku dokumendi tüüpides erinevate käsitlusviiside esinemissagedused ning käsitlusviisid kokku (Joonis 2). Arengukavades ei esinenud käsitlusviisi 1- reeglid, juhised käitumiseks konkreetse juhtumi korral. Suurima sagedusega esines käsitlusviis 3-strateegiad/tegevuskavad. Sellel järgnes käsitlusviis 4-tähelepanu suunamine probleemile/valdkonnale ning vähim kordi käsitlusviis 2-hoiakud ja väärtused. Kokku oli esinemissagedusi arengukavades 55 korral.

Kodukordades kajastus kõige rohkem käsitlusviis 2-hoiakud ja väärtused. Järgnesid käsitlusviisid: 1- reeglid, juhised käitumiseks konkreetse juhtumi korral ning 3-strateegiad/tegevuskavad. Mitte ühelgi korral ei esinenud käsitlusviisi 4-tähelepanu suunamine probleemile/valdkonnale. Kodukordades oli käsitlusviiside esinemissagedusi kokku 58 korral.

Kõik käsitlusviisid olid olemas muudes dokumentides. Võrdselt esinesid käsitlusviisid 1- reeglid, juhised käitumiseks konkreetse juhtumi korral ning 3-strateegiad/tegevuskavad. Järgnesid käsitlusviisid 4-tähelepanu suunamine probleemile/valdkonnale ja 2-hoiakud ja väärtused. Muudes dokumentides oli käsitlusviise kokku 25 korral.

Konfiguratsioonide sagedusanalüüs näitas ($\chi^2 = 84,14$, $df = 6$, $p < 0.001$), et arengukavades esines statistiliselt oluliselt sagedamini käsitlusviise 3 ja 4 (p väärtus on mõlemal 0,001) ning oluliselt vähem käsitlusviisi 2 ($p = 0,001$), kui oleks võinud juhuslikult arvata. Ehk siis arengukavadele on tüüpiline strateegiate ja tegevuskavade kajastamine ning tähelepanu suunamine valdkonnale. Konkreetsete reeglite ja juhiste kirjeldamine on pigem ebatüüpiline. Kodukordadele on tüüpiline käsitlusviis 2, hoiakute ja väärtuste kajastamine ($p = 0.002$) ning ebatüüpilised on käsitlusviisid 3 ja 4 ($p = 0.001$ mõlemal).

Joonis 2. Käsitusviiside esinemissagedused dokumendi tüüpides.

Kui vaadata ja võrrelda dokumendi tüüpides esinevaid käsitusviise, siis võib märgata erinevusi. Arengukavades esines käsitusviise kokku 55 ning nendest enim strateegiad ja tegevuskavad ning tähelepanu suunamine probleemile/valdkonnale. See dokumenditüüp on oma sisult tutvustav ja informeeriv, mistõttu on mõisteta valdavas enamuses just need käsitlused. Arengukavad annavad ülevaate kooli prioriteetidest ja eesmärkidest. Selle järgi saab paika panna turvalisust tagava poliitika just enda kooli vajadusi järgides. Nagu on öelnud Smith (1994), et korralikult läbimõeldud ja koostatud ülekooliline kiusamisvastane tegevuskava, tagab positiivseid tulemusi. Selleks peavad olema kindlad strateegiad, mida saaks koheselt kasutada.

Enim käsitusviise kokku esines kodukordades (58), neist enim hoiakud/väärtused ja kindlad juhised kuidas tekkinud olukorras käituda. Seda lugedes saab õpilane (miks mitte ka õpetaja) teada ja/või peab teadmiseks võtma, millist käitumist temalt oodatakse. Samas vajadusel on õpilasel võimalik saada infot, mida teha või kelle poole pöörduda, kui on toimunud käitumine, mis ei ole kooskõlas kodukorra reeglitega. Näiteks: „*Kiusamise ohvriks langenud õpilane või tema vanem pöördub kohe abi saamiseks usaldusväärse täiskasvanu (aineõpetaja, klassijuhataja, sotsiaalpedagoog, koolipsühholoog, õppealajuhataja, direktor) või õpilasesinduse liikme poole.*” (G 15, kk). Siinkohal tuleb olla ettevaatlik, et käitutaks õigesti, sest muredega pöördutakse esmajoonel õpetaja poole. Just õpetaja on see, kes peab märkama ja samas oskama kainelt

suhtuda ja tegutseda (Sharp et al., 2004; Cleary et al., 2004). Kui kooli töötajad ise ei järgi koolis kajastatavaid väärtushinnanguid, siis pole mingeid positiivseid tulemusi loota.

Muudes dokumentides oli käsitusviise kokku 25. Selles dokumendi tüübis kajastuvad mõningad kasutatavad meetodid ja strateegiad, mida on eelpool tutvustatud. Muude dokumentide sisu sarnaneb ehk kõige rohkem sellele, mida saab nimetada konkreetseks kiusamisvastaseks tegevuskavaks. (PK 4, m) „*Turvalisuse tagamise kord*“, annab selged juhised õpetajatele sh. klassijuhatajale, juhtkonnale, kooli personalile ja õpilasomavalitsusele, kuidas reageerida ja käituda vägivalla ilmingute korral. Näiteks: „*Klassijuhataja*: informeerib kooli juhtkonda keerukamate olukordadest, et koostöös leida sobivaid lahendusi; *Kooli juhtkond*: jälgib kooli mikrokliimat, vägivallailmingute (nii vaimse kui füüsilise) korral sekkub koheselt; *Õpilasomavalitsus*: arutab koolivägivallaprobleeme naaberkoolide õpilasomavalitsustega, ühistest järeldustest informeeritakse kaasõpilasi ja kooli personali;” jms. Õpilasomavalitsuse kaasamine kooli turvalisuse poliitika koostamisel ja tagamisel on väga oluline. Õpilased on rohkem teadlikud vägivallajuhtumitest ning samas tekib ühtsustunne (Cleary et al., 2004).

Lisaks tugisüsteemidele kasutab üks kool õpilase käitumise jälgimislehte. Selle abil saab hinnata õpilase käitumist ja suhtumist teistesse ning vajadusel võtta kasutusele vastavad meetmed. Paraku praktiseeritakse käitumislehte probleemsemate õpilaste puhul. Siinkohal leiab töö autor, et vahel võiks jälgida kõiki õpilasi, siis ehk muudaksid oma käitumist nõ. kõrvalseisjad. Nad saaksid julgust abi saamiseks pöörduda täiskasvanu poole, sest enamusele ei meeldi kiusamine, kuid ohvri kaitseks välja ei astuta (Kõiv, 2003b).

Mis puutub just muudesse dokumentidesse, siis olid töö autoril suuremad ootused. Arvestades teema aktuaalsust, leidis vähe tegelikke konkreetseid tegevuskavasid või ei ole need avalikkusele kättesaadavad. Pärast teavitamist valimisse sattumisest, saatis vaid üks kool (AK 2, m) lisamaterjali „*Õpilaste nõustamine ja toetamine.*” ning PK 7 andis kirjas ülevaate oma tegevustest antud teema kohta. Kõrvalseisjale jääb mulje, et teemast küll räägitakse, aga midagi konkreetset ette ei võeta, või vähemalt ei fikseerita neid tegevusi ja strateegiaid ametlikes koolielu suunavates dokumentides. Dokumendid sisaldasid ülekaalus reaktiivseid meetodeid st. tegutsetakse alles siis, kui juhtum on juba aset leidnud. Näiteks: „*Kui kooli direktor leiab, et õpilast, kes pani toime süüteo süüteotunnustega teo ja keda ei võeta vastutusele kriminaalmenetluse või väärteomenetluse korras, ei saa mõjutada pedagoogilise vestluse kaudu, teeb kooli direktor vastava esildise ning saadab selle alaealise elukohajärgsele alaealiste komisjonile koos*

taotlusega kohaldada tema suhtes alaealise mõjutusvahendite seaduses sätestatud mõjutusvahendeid.” (G 11, kk).

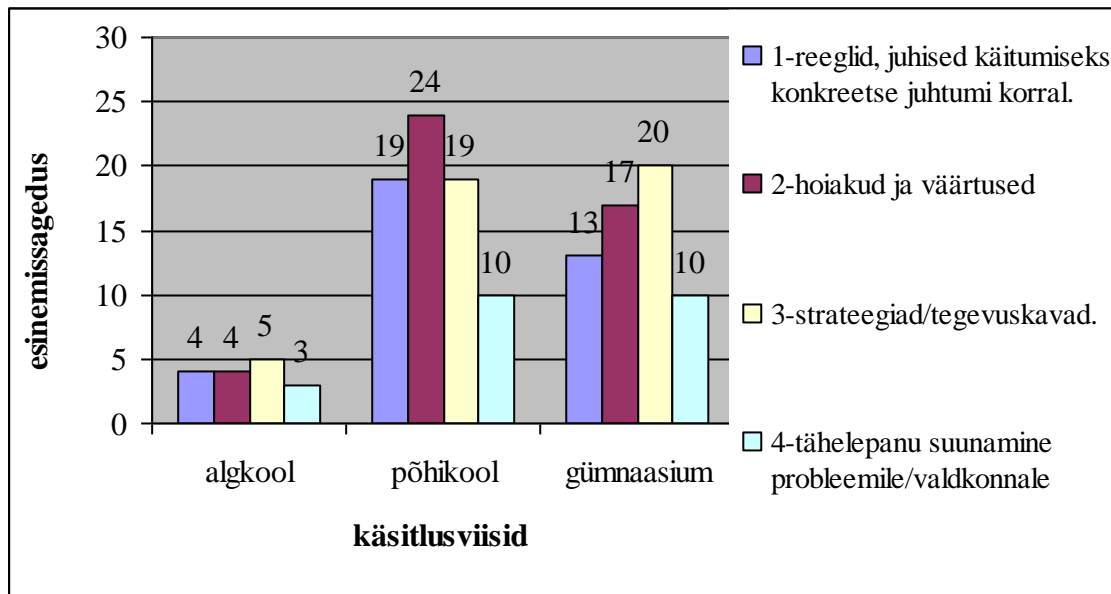
Jääb mulje, et koolid ravivad rohkem tagajärgi kui põhjuseid. Mis puudutab tunni ajal hea õhkkonna tagamist, siis ühe võttena kasutatakse klassist välja saatmist ehk direktori või õppealajuhataja juurde vestlusele, näiteks KK 1, PK 8. Üks kool (PK 5), on lahenduseks loonud rahuklassi, kus õpilane jätkab individuaalset õppetööd näiteks sotsiaalpedagoogi või õppealajuhataja järelevalve all. Proaktiivseid ehk ennetavaid meetodeid või nende mainimist võis dokumentides leida üksikul juhul. Eelpool välja toodud ennetamise ja kiusamise vähendamise strateegiaid kasutatakse vähe. Siiski üks kool (PK 11) on arengukavas märkinud üheks prioriteediks rajada mängu- ja puhkeväljak. Selle abil saavad õpilased sisustada oma vaba aega (vahetunde) ning kiusamiskäitumiseks jääb vähem aega ja võimalusi. Igavus ja tegevusetus on üheks konfliktide tekke põhjuseks (Sharp et al., 2004; Smith et al, 2008). Ühe kooli juurde loodud õpilasomavalitsus koosmeelekogu, mis oma sisult sarnaneb tugiõpilase meetodiga. Koosmeelekogu ülesanneteks on: *„Korraldab üritusi, mis aitavad sisustada tunnivälisest aega, mis aitavad ennetada vägivaldset käitumist ning propageerib õpilaste- vahelisi sõbralikke suhteid ning vägivallavaba kooli; vajadusel arutab koosolekutel vägivallaga seotud probleeme; aitab vajadusel tagada korda vahetunnis.”* (PK 6...)

Järgnevalt leiti käsitusviiside esinemissagedused kooli tüüpides (Joonis 3). Algekoolides esines enim kordi käsitusviis 3-strateegiad/tegevuskavad. Seejärel käsitusviisid 1-reeglid, juhised käitumiseks konkreetse juhtumi korral ja 2-hoiakud ja väärtused ning 4-tähelepanu suunamine probleemile/valdkonnale.

Põhikoolides esinesid võrdselt käsitusviisid 1- reeglid, juhised käitumiseks konkreetse juhtumi korral ning 3-strateegiad/tegevuskavad. Enim kordi esines käsitusviis 2-hoiakud ja väärtused ning seejärel 4-tähelepanu suunamine probleemile/valdkonnale.

Gümnaasiumites olid esinemissagedused käsitusviiside vahel üsna tasavägised: 3-strateegiad/tegevuskavad (20 korda), 2-hoiakud ja väärtused (17 korda), 1- reeglid, juhised käitumiseks konkreetse juhtumi korral (13 korda) ning 4-tähelepanu suunamine probleemile/valdkonnale (10 korda).

Konfiguraalne sagedusanalüüs käsitusviiside juhuslikust erinevat esinemist koolitüüpide lõikes ei näidanud ($\chi^2 = 1,47$, $df = 6$, $p = 0,96$).

Joonis 3. Käsitusviiside esinemissagedused kooli tüüpides.

Võttes arvesse kooli tüüpi ja käsitusviiside vastavust, siis suuri erinevusi välja ei saa tuua. Arvestama peab sellega, et enim sattus valimisse põhikooli, seejärel gümnaasiumid ning kesk- ja algkooli tunduvalt vähem. Milleks üldse tuua andmeid välja kooli tasemete järgi? Töö autoril tekkis huvi, kas näiteks algkool ja gümnaasium lähenevad või käsitlevad antud teemat kuidagi erinevalt. Kiusamise probleemid saavad alguse algklassides ja kulmineeruvad II ja III kooliastmes, mida näitab ka Eestis läbiviidud uurimus (Kadajane, s.a.; Kõiv & Poobus, 2003). Iga kooli tüüp on kaetud kõigi nelja käsitusviisiga. Esinemissagedused, võrreldes kõikide koolide dokumentide ning kooli tüüpide järgi, annavad küllaltki sarnase pildi (Joonised 1 ja 3). Üsna tasavägiselt on esindatud käsitusviisid 1, 2, 3 ning vähem käsitus 4.

Kokkuvõte

Kokkuvõtteks võib öelda, et dokumendid mida sooviti uurida, olid ootuspäraselt kättesaadavad. Ei saa väita, et dokumentides sisalduvat vajalikku informatsiooni oli vähe. Samas leiab autor, et materjali sisuline pool jäi jällegi pealiskaudseks ja napisõnaliseks. Siiski püüeldakse turvalisema kooli poole, sest kaasatud on erinevaid huvigruppe (hoolekogu, kohalik omavalitsus, politsei jt.) ja võimalus kasutada kooli tugisüsteeme.

Töö autor ei saa mainimata jätta, et koolide veebilehekülgedel tutvustati tegevusi ja meetodeid, mida ei kajastatud üheski dokumendis. Näiteks G 17 ja G 3 kasutavad parema sotsiaalse kliima tagamiseks ühe meetodina sotsiaalteatrit tihedat koostööd tehakse Lastekaitse Liiduga. Leidus soovitusliku kirjanduse loetelusid antud teema kohta (PK 5), suunati huvitavate artikliteni jms. Antud töö piiranguks võibki lugeda andmeallikate piirdumist dokumentidega kodulehel. Edaspidi võiks koolides tegelikult toimuvast parema ülevaate saamiseks kasutada lisaks dokumentidele ka muid tegevuskavasid ja ka juba läbi viidud tegevusi kajastavaid infoallikaid (koduleht, tunnivälise tegevuse plaanid, tugispetsialistide ja klassiõpetajate töökavad ja muu seesugune).

Töö autori ootuseks oli leida rohkem konkreetseid tegevuskavasid, kuid samas kas seda saabki väga üksikasjalikult kirja panna. Vägivallajuhtumid on erinevad ning ka nende raskusastmed pole alati samad. Seetõttu tuleb igale vastuolulisele käitumisele reageerida erinevalt. Samas on aga enamus käsitusi siiski liiga üldised ja laialivalguvad. Kiusajale võib teatavaks teha kooli väärtushinnangud või hoiatada/hirmutada tagajärgedega. Ohver ja kõrvalseisja saavad kodukorrast lugeda juhiseid, mida teha või kuidas reageerida. Kas sellest ikkagi piisab? Jällegi tuleb pilgud suunata täiskasvanute ehk siis kooli personali, eriti aga õpetaja (klassijuhataja) poole. Just õpetaja on võtmeisikuks, et luua head suhted kõikide osapoolte vahel.

Siinkohal tekkis töö autoril huvi ning teha ettepanek uurida, kas ja kuidas õpetajad kasutavad dokumentides (näiteks kodukorras) antud käsitusviisi - reeglid, juhised käitumiseks konkreetse juhtumi korral. Selle järgi saaks teada, kas need juhised aitavad õpetajat või kasutatakse hoopiski muid meetmeid parema õhkkonna loomiseks.

Kasutatud kirjandus

- Arro, M. (s.a.). *Õpilane pakub tuge*. Külastatud 6. juuni, 2009, aadressil <http://greta.cs.ioc.ee/~opleht/Arhiiv/98Feb13/artikkel7.html>
- Cleary, M., Sullivan, G., Sullivan, K. (2004). *Bullying in Secondary Schools. What it looks like and how to manage it*. London: Corvin Press.
- Efektiivsuse uuring* (s.a.). Lastekaitse Liit. Külastatud 14. mai, 2009, aadressil <http://www.lastekaitseliit.ee/?id=12698>
- Ei vägivallale* (s.a.). Lastekaitse Liit. Külastatud 8. mai, 2009, aadressil <http://www.lastekaitseliit.ee/?id=11060>
- Elliott, M. (Eds.). (2002). *Bullying*. London: Pearson Education
- Erg, L. (2004). *Suhtlemisprobleemide lahendamise oskuste arendamine algklassides. SPLO programmi välja töötamine ja katsetamine 2. klassis*. Magistriprojekt koolipsühholoogia erialal, TÜ psühholoogia osakond.
- Koolirahu programmi kontseptsioon ja tegevuskava* (2008). Tallinn: Lastekaitse Liit. Külastatud 19. mai, 2009, aadressil <http://www.koolirahu.eu/index.php?id=10540>
- Koolivägivald ja –kiusamine* (s.a.). Lastekaitse Liit. Külastatud 8.mai, 2010, aadressil <http://www.lastekaitseliit.ee/?id=10510>
- Krull, E. (2003). Koolikiusamine ja –vägivald kui antisotsiaalse käitumise alaliigid. K.Kõiv. (Toim.). (2003). *Antisotsiaalse käitumisega õpilased. Artiklite kogumik III* (lk. 9 -14). Tartu: OÜ Vali Press.
- Kõiv, K. (2003a). Muutused koolikiusamises eesti koolides viimastel aastatel. Kõiv. K. (Toim.). *Antisotsiaalse käitumisega õpilased. Artiklite kogumik III* (lk. 17 – 27). Tartu: OÜ Vali Press
- Kõiv, K. (2003b). Mõningaid praktilisi näpunäiteid seoses koolikiusamise ennetamise ja tõkestamisega. K. Kõiv. (Toim.). *Antisotsiaalse käitumisega õpilased. Artiklite kogumik IV* (lk. 19 -25). Tartu: OÜ Vali Press.
- Kõiv, K., Poobus, M. (2003). Sotsiaalsete oskuste treeningu mõju treeningus osalenute kiusamiskäitumisele koolikiusamise taustal. K.Kõiv. (Toim.). *Antisotsiaalse käitumisega õpilased. Artiklite kogumik IV* (lk. 29 – 32). Tartu: OÜ Vali Press.

- Kõiv, K. (s.a. a). *Ennetus grupi tasandil: võitlus koolivägivallaga*. Külastatud 18. mai, 2009, aadressil http://www.lastekaitseliit.ee/public/Ennetus_klassi_tasand_Kristi_Koiv_08.pdf
- Kõiv, K. (2003c). *Mina arvan, et... ehk vägivalla ärahoidmise ja sellega hakkamasaamise võimalused*. Külastatud 8. mai, 2010, aadressil <http://www.lastekaitseliit.ee/?id=10835>
- Kõiv, K. (s.a. b). *Sekkumine koolikiusamise korral – mõju kiusamise ulatusele*. Lastekaitse Liit. Külastatud 5. mai, 2009, aadressil http://www.lastekaitseliit.ee/public/kristi_kiv_sekkumine_koolikiusamine_2007.pdf
- Kõiv, K. (2002). Koolivägivald sünnitab heidikuid. *Eesti Päevaleht*, 3.mai, 2002. Külastatud 3.mai, 2010, aadressil <http://www.epl.ee/artikkel/203140>
- Learning Through Landscapes (2003). „*National School Grounds Survey 2003*“. Külastatud 23. mai, 2009, aadressil http://www.ltl.org.uk/schools_and_settings/research/research-downloads.htm
- Niiberg, T. (2003). *Eesti laste tõrjutus algklassides*. Tallinn: Akadeemia Nord toimetised.
- Programmi eesmärgid ja planeeritud tegevused 2009. aastal* (s.a.). Lastekaitse Liit. Külastatud 13. mai, 2009, aadressil http://www.lastekaitseliit.ee/?id=1106Programmi_eesma2rgid_ja_planeeritud_tegevused_2009._aastal
- Riigiteataja (2009). *Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus*. Külastatud 8. mai, 2010, aadressil <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=13202786>
- Saat, H & Kanter, H. (s.a.). *Sotsiaalne kompetentsus*. Külastatud 13.juuni, 2009, aadressil http://www.ut.ee/curriculum/orb.aw/class=file/action=preview/id=36739/sots_en1.pdf
- Sharp, S. & Smith, P. K.(Toim). (2004). *Võitlus koolikiusamisega*. Haridus- ja Teadusministeerium.
- Smith, P. K., Thompson, F, Tippet, N. (2008). Kiusamise ennetamine ja kiusamisele reageerimine. Loone, O. (Toim). *Uued ajad – uued lapsed. Teadusartiklite kogumik*. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus.
- „*Taust*.“ Tore. Külastatud 6. juuni, 2009, aadressil <http://www.tore.ee/index.php?id=20>
- „*Sotsiaalteater - mis see on?*“ Lastekaitse Liit. Külastatud 24. mai, 2009, aadressil <http://www.lastekaitseliit.ee/?id=10413>
- „*ValikuVabadus*“ (2004/2005). Külastatud 19. mai, 2009, aadrssil http://www.kuriteoennetus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=19278/valikuvabaduse_voldik_varviline.pdf

„*Voitlus koolikiusamisega Tallinna koolides*“ (s.a.). Lastekaitse Liit. Külastatud 17. mai, 2009, aadressil <http://www.lastekaitseliit.ee/?id=12698>

„*Voitlus-koolik-tallinnas-lopp-02-12-09 (1)*” (2009). Külastatud 3.mai, 2010, aadressil <http://uhokogemus.wordpress.com/2009/12/03/projekti-voitlus-koolikiusamisega-tallinna-koolides-lopuseminar/>

von Eye, A. (1990). *Introduction to Configural Frequency Analysis. The Search for Types and Antitypes in Cross-Classifications*. Cambridge: Cambridge University Press

„*Ühise Mure meetod*.” Lastekaitse Liit. Külastatud 24.mai, 2009, aadressil <http://www.lastekaitseliit.ee/?id=11081&highlight=ühise,mure,meetod>

LISA 1

Loetelu muudest dokumentidest

1. Turvalisuse tagamise kord.
2. Artikkel kiusamisest lastevanematele: „Vägivalla juured – lapsi ei kuulata ega tunnustata”
3. Tutvustav kiri kooli juhtkonnalt.
4. Õpilase nõustamise ja õpiabi osutamise kord (PK 9).
5. Õpilase nõustamise ja õpiabi osutamise kord (PK 10)
6. Kriisikäitumise tegevuskava.
7. Tugisüsteemid ja nende rakendamise kord.
8. Kirjanduse loetelu lastevanematele.
9. Õpilaste nõustamine ja toetamine.
10. Õpiabi, tugisüsteem.
11. Tegevusplaan.
12. Tugisüsteemid.
13. Õiend läbiviidud temaatilise järelvalve kohta.
14. Põhimäärus.
15. Õpilasreeglid.